

Ettepanekud #kuidasmekestame aruteludelt: RÄNNE

EESTI-SISENE RÄNNE

Tagasiside koostamises osalesid: Rivo Noorkõiv, Priidu Ristkok, Ivika Nõgel, Andrus Jõgi

Teha maakogukondades toimuvad lähedad asjad nähtavamaks (veeb, tõsieluseriaal, küladevaheline TV võistlus) jms.

Ettepanek on seotud maaelu mainekujundusega. Mainekujunduse tulemuslikkuseks on oluline mõtestada sõnumid (mis tugineksid ka realselt eksisteerivatele tugevatele külgedele) ja sihtrühmad, täpsustada, kas eesmärgiks on propageerida maale elama asumist, tugevdada kogukonnatunnetust, meelitada piirkonda investoreid või turiste vms. Avalik sektor saab tellida mainekujunduskampaaniaid, kaasata meediat, aga tõhusad on ka kodanikualgatuslikud programmid nagu "Maale elama!", mis elamist maal propageerivad ja aitavad kaasa maale elama tulijate kohanemisele. Hetkel ei toimi ühtki sellist programmi kas siis rahastuse puudumise või muude põhjuste tõttu. Tõenäoliselt oleks uute algatuste mõju positiivne - turutõrkega piirkondades võiks see toetada ettevõtteid, mõjuda hästi kohalikule identiteedile, tugevdada kogukondlikke suhteid. Mõneti toetavad mainekujundustegevusi EASi programmid, Töötukassa toetused, Leader meetmed jm.

Läbimõeldum regionaalpoliitika:

(1) Teadvustada, milleks on Eestile kasulikum kui kõik ei koondunud Tallinnasse ja Harjumaale.

(2) Muuta maaelu linnaga võrdseks.

(3) Lõpetada lihtsustav lähenemine, kus Tallinn ja väikealevid on poliitikameetmetes võrdsed.

Regionaalarengu strateegia eesmärkideks on kohalike arengueelduste kasutuselevõtu soodustamine. Maa ja linn jäävad erinevaks, aga neid saab lähendada, nende vahel sidusust luua. Küsimuseks on, kuidas regionaalpoliitika mõjusalt toimima saada. Enne tuleks uurida, mis on see, mis takistab olemasolevate programmide ja meetmete mõjusust.

Maapiirkonna ettevõtluskliima parandamine: luua läbimõeldud tugiprogrammid kohaliku ettevõtluse arenguks.

Ettevõtluse edendamiseks on riigi ülesandeks, omavalitsused enamasti ettevõtlusvaldkonna arendamisesse ei panusta. Samas on ettevõtjale kõige lähem just kohalik omavalitsus, kes omab parimat ülevaadet piirkonnaga seotud tegevustest ja võimalustest. Maapiirkondades ettevõtluse arendamist ning töökohtade loomist toetatakse EL struktuurivahenditest, nt Leader tegevused, PRIA maamajanduse mitmekesisustamise meetmed, EASi toetused, tööstusalade arendamiseks mõeldud toetused. Ka Kredex ja Maaelu Toetamise Sihtasutus pakuvad ettevõtjatele toetusvõimalusi. Programmid on mõjusad, kui loovad töökohti, aitavad väärindada kohalikku ressursi. Samas on kogemused näidanud, et mitmete üleriigiliste ühetaoliste meetmete toetused maapiirkonna ettevõtetele ei jõua. Näiteks kurdavad maaettevõtjad, et kuigi Leader ja Pria toetused on kättesaadavad, jäävad EASi toetused tingimuste poolest liiga kaugeks, eriti mis puudutab just ettevõtluse arendamiseks mõeldud toetusi. Seepärast oleks vajalik kriitiline üleriigiliste meetmete analüüs, teiseks hinnata, millises osas saaks kohaliku ettevõtluse toetaja roll jääda kohalikule omavalitsusele, kes siis omakorda saaks süsteemseid tugiprogramme kujundada.

Käivitada tugiprogramm, kus liiguvad loomeinkubaatorid käivad külakeskustes ja rahvamajades: a) kaardistavad piirkonna ressursid ja väljakutsed b) toimuvad häkathonid või mõttetalgud lahenduste leidmiseks c) koos on eksperdid ja kohalikud d) kaasatakse disainerid e) kaasnev haridusprogramm lastele ja noortele f) loomekeskustest kasvavad välja mittekohapõhiste töökohtade pesad.

Tõenäoliselt on sellise projekti käivitamine olemasolevate meetmete toel võimalik. Tekitab kindlasti kohtadel aktiivsust ning aitab kasvata liidreid. Miinuseks on ühekordne iseloom, mistõttu jääb pigem aktsiooniks, käimatõmbajaks. Pikema mõju loomiseks saaks siduda sedalaadi algatused kohalike tegevustega nagu külakärajad, külade arengukavade koostamine, KOV arengukavadesse tegevuste integreerimine. Võimalus on siduda algatus kaasava eelarvega.

Arendada ettevõtlikkust täiskasvanutes ja noortes:

(1) Tagada ettevõtlikkuse edendamiseks riiklikud ja omavalitsuste toetused, parem infrastruktuur ja võrgustikud, kaasaegsemad töövormid.

(2) Seada ettevõtlus-eeskujusid: leida üles väike-ettevõtjad, kes oma eduloo jutustamise kaudu motiveerivad noori väike-ettevõtjaks hakkama.

Täiskasvanutes ja noortes ettevõtlikkuse arendamiseks on juba hulgaliselt programme - tasuta koolitusi pakuvad kutseõppeasutused, Töötukassa, regionaalseid ja kohalikke programme algatatakse kodanikualgatuse korras. Noortele on HTM käivitanud ettevõtlusprogrammi (www.ettevotlusope.ee), jätkuvalt toimib võrgustik Ettevõtlik kool (<http://evkool.ee>), õpilasfirmade programmid, JAA. Küsimuseks on kas võimalused on kõigile kättesaadavad ja võrdselt kvaliteetsed, kas paljuski projektipõhised ettevõtmised täidavad oma ajutise iseloomu tõttu eesmärgi. Oluline on, et ettevõtlusharidust edendatakse süsteemselt - omavalitsuse ja koolide koostöös, kaasates kodanikuühendusi ning teisi piirkonnas tegutsejaid. Seepärast oleks tähtis KOV ettevõtluse alase rolli läbimõtlemine. Juba konkreetsetest tegevustest saaks laiendada õpilaste ettevõtete külastusi, võimalusi saada ajutist tööd ja teha õpilastöid kohaliku ettevõtluse kohta.

SISEMINISTEERIUM

Projekti kaasrahastavad Euroopa Liit Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi kaudu ning Eesti Vabariigi Siseministeerium.

Soodustada kaugtööd: toetada kaugtöökeskuste/multifunktsionaalsete kogukonnakeskuste rajamist (päeval avatud kontor-kaugtöökeskus, õhtul muud kogukonna üritused/teenused).

Kaugtöökeskuste rajamist on toetatud erinevate investeeringuprogrammidega, paraku paljud keskustest pole teenusekeskusena toimima jäänud. Kvaliteetne teenus nõuab eelkõige väga head tehnilist võimekust (sh kiire internet, IT süsteemide kasutusoskused jms), mitte lihtsalt ruumi. Tähtis on, et keskusest saaks pidada koosolekuid, mille tõttu on paljud kontorist väljas töötajad ikka sunnitud tihti liikuma. Kaugtöövõimalusi saaks edendada ka tööandjate hoiakute kujundamisega (näiteks ka osaajaliste töövõimaluste suurendamine).

Kõrgema palgaga töökohtade tagamine, sh uute töökohtade loomine maapiirkonnas, et isad ei peaks kodust eemal tööd otsima.

Kõrgema palgaga töökohti pakuvad efektiivse tootmiskorraldusega ettevõtted, nii on mõistlik kõrgema palgataseme tekitamiseks ka keskenduda ettevõtete efektiivsusele. Paremateks palgakteks tasub pigem soodustada investeeringuid maapiirkondadesse, otsestel palgatoetustel ei pruugi olla tööhõivele pikaajalist mõju. Sage vastuargument ettevõtluse arendamisele maal - tööjõupuudus- võib olla näiline, sest osa tööjõust on hõivatud ebaefektiivsetes väikefirmades, kes konkurentsivõimelist palka pakkuda ei suuda. Kõrgemat palka saab tööandja maksta kõrgema lisanduväärtuse/tootlikkuse puhul, mistõttu aitavad kaudselt probleemi lahendada ka ettevõtetes lisandväärtust kasvatavad toetused. Spetsiifilise meetmena pakub Töötukassa palgatoetust erivajadustega inimeste tööturule toomiseks, regionaalsed palgatoetused on olemas spetsialistide maale meelitamiseks - näiteks õpetajatele, perearstidele. Eraldi teema, millega peaks tegelema, on piirkondlikud palgaerinevused - paljudes valdkondades tasustab ka riik ise maapiirkondade tööjõudu odavamalt, võimendades sellega regionaalseid palgalõhesid.

“Sponsorpakett ääremaale”:

- (1) Kujundada regionaalne maksupoliitika, maksupakett.**
- (2) Tagada maksusoodustused maakohtade elanikele, sh näiteks tööjõumaksu erisused.**
- (3) Pakkuda maaelanikele rohkem “raha kätte” soodustusi (nt tulumaks 15%).**

Ettepanek on piisavalt üldine, et mõista milliseid sihtrühmi silmas pidades soodustusi vajalikuks peetakse. Piirkondlikud maksuerisused ei ole seni poliitilise valikuna eelistatud, kuigi neil võiks olla mõju konkreetsete regionaalprogrammide raames või valitud sihtrühmadele. Maksuerisused võimaldaks eri piirkondadele spetsiifikast tulenevaid lahendusi, aga samas on ka teada, et riiklik regionaalne maksupoliitika toimib hästi riikides ja piirkondades, kus on suured vahemaad (ja mõne teenuse puhul isegi seal mitte), sest soodustuste saamiseks võib peakontoreid või töötajaid siia-sinna sümboolselt registreerida ja lõpuks maapiirkondi sellega mitte väga aidata. Ka võib lahku minna, kuhu laekub maksuraha ning kus tekib ettevõtluse tõttu lisakulu infrastruktuuri näol. Riigi majandust tervikuna silmas pidades on töökohtadel mõistlik minna sinna, kus on ettevõtjal kõige mõistlikum tegutseda suurt ja pikaajalist pilti arvestades. Riiklikud maksupoliitika elemendid jäävad seepärast kohalikele vajadustele reageerimiseks liialt universaalseks, ebatäpseks ning ebaefektiivseks. Selle asemel tuleks eelistada kohaliku võimu poolt maksu- või tegevuskeskkonnas eeliste loomise võimaluste arendamist, millega iga piirkond saaks disainida just sellele piirkonnale sobivaid lahendusi. Riiklikult korraldatult sobiks vajaduspõhine lähenemine (mis on üks regionaalprogrammide eesmärk) või kitsamate sihtrühmade toetamine.

Võimaldada maksusoodustusi maapiirkondade ettevõtetele: reaalsed soodustused, mis teevad ka teised piirkonnad peale suurlinnade atraktiivseks.

Maksupoliitika, mis soodustab ebaefektiivsust, ei ole riigile tervikuna kasulik. Pigem tuleks keskenduda efektiivsema majanduskeskkonna loomisele - ettevõtte alustaks tegevust seal, kus see on talle äriiselt kõige efektiivsem. Seal laekub rohkem makse, mida saab suunata maha jäänud piirkondade abistamiseks. Ka üürihinnad, maahind, logistika jms määravad, mis sorti ettevõttel kus on mõistlik tegutseda, samamoodi nagu need mõjutavad elaniku elukohavalikuid. Kõrgtehnoloogilised töökohad maale ei liigu ja ei ole probleem, kui need on linnas, sest keskusesse sõita on lühike maa. Tasuvad töökohad maakonnakeskuses hoiavad ka ümberkaudsed maapiirkonnad elus. Ettevõtluse toetamiseks sobivad meetmed, mis aitavad ületada ettevõtte loomisega seotud raskused - nt liitumistasude soodustused.

Tagada ühendusteed ja nende korrashoid.

Teede sõidetavus ja korrashoid, liiklusohutuse tagamine ning liikuvuse suurendamine on regionaalpoliitiliselt väga olulised. Seepärast on jätkuvalt olulised nii riiklikud teehoiukavad ja investeeringud teedesse kui ka see, et lepatakse kokku näiteks kütuseaktsiisidest laekuva summa praegusest suuremas osas teede korrashoidu suunamises. Kõige olulisem küsimus teede korrashoiu juures on ressursiküsimus. Täna ei ole maapiirkondade elanike jaoks selge, kuidas maanteed teehoiukavasse satuvad ning mida peaks tegema, et anda märku parandusvajadustest, kogukondades ei ole ka avalikke arutelusid prioriteetide kokkuleppimiseks. Tunnetatakse ohtu, et planeeritud neljarealsed maanteed ning Rail Baltica võtavad tulevikus ära ressursi riigiteede korrashoiult ja investeeringutelt. Seepärast on vajalik, et sõlmitakse konkreetsed kokkulepped teede korrashoiuks võimalikest tegevustest, rollidest ning rahastuse tagamisest.

Eluasemepoliitika ja eluruumid maal:

- (1) Võimaldada maale elama asujatele elamukrunt.**
- (2) Võimaldada noortele peredele eluasemelaenu soodustusi.**
- (3) Toetada maaelanikke eluruumide soetamisel odava üürikinnisvara pakkumisega piiratud ajal ellu astumiseks.**
- (4) Algatada riiklik noortele suunatud üürimajade programm.**

Linnast maale liikumise trend on Eestis olemas, kuid jääb veel alla vastupidisele liikumisele. Kuna üheks keerukuseks maale elama asumisel on eluruumide leidmine/soetamine, on lahendusidee oluline. Kõige enam kaotavad rahvastikku maakonnakeskused ja seepärast tasuks mõelda, kuidas ehk noori meelitada just eelkõige sinna, mitte hajasustusega maapiirkondadesse. Programm noortele peredele maale eluaseme soetamiseks laenu garanteerimiseks oleks väga tõhus meede, kuna täna on laenu saamine eluaseme soetamisel üks suuremaid takistusi - pangad lihtsalt ei pea maal asuvat kinnisvara piisavalt väärtuslikuks. Alternatiiviks laenu garanteerimisele oleks soodustus, mis on kujundatud nõu sisseelamistoetusena, täpsemalt riigi poolt kas laenu sissemakse või laenu kustutamiseks. Kohalikud omavalitsused saaksid omakorda tegeleda tühjalts seisvate eluasemetega, selgitada välja põhjused, miks neid ei müüda. Teiseks saaks pakkuda noortele peredele soodsalt elamukrundi maad. Riik omakorda saab kindlal otstarbel omavalitsusele maad eraldada.

Tagada sotsiaalne infrastruktuur:

(1) Leppida kokku kriteeriumid ja riiklik tugi võrdsete võimaluste tagamiseks.

(2) Luua parem keskkond, infra, teenused, toetused, et anda väljarännanutele põhjust tagasi tulla.

Väga oluline on seada avalikele teenustele miinimumnõuded. Ka omavalitsuste enda pakutavad teenused ei tohiks omavalitsuste lõikes liialt suurtes piirides erineda. Selleks on vaja palju jõulisemat kokkuleppele orienteeritud dialoogi valitsuse ja kohalike omavalitsuste vahel, ka kohalike omavalitsuste kokkulepet ja vastutuse võtmist teenusekriteeriumite täitmise osas. Lisaks peaksid maapiirkonna kohalikud omavalitsused arvestama, et nende elanikud võivad soovida mitmeid teenuseid saada keskses, ja seda siis ka võimaldama. Viimane tähendab, et muuta tuleb piire ja oma asutusi kaitsvat mõttemaailma. Näiteks kui noorel on sobilik huviring keskses, peaks KOV sellega arvestama. Muude teenuste hulgas on oluliseks mugav, töötegemist ja vaba aja veetmise võimalusi toetav transport keskustesse, tõenäoliselt nõudepõhise liinisüsteemi arendus. Riik saaks vastava (tarkvara)lahenduse luua, mis viimast toetaks.

Edendada kohalikku demokraatiat: kui riik teeb kogukonna ettepanekul targad otsused, valivad noored elukohaks pigem maa, mitte suurlinna.

Ettepanek lähtub eeldusest, et inimesed valivad elukeskkonna, kus nad tunnevad, et nendega arvestatakse ning nad saavad kaasa rääkida eluolu puudutavates otsustes. Kaasamise ja osalemise kultuur kujuneb paljuski olemasolevate suhete põhjal ning seda, millised on täpsemalt võimalused osalemiseks, kuidas otsused kogukonnas läbi räägitakse, sõltub koostöökultuurist, eestvedajate oskustest, teadmistest ning omavahelistest kokkulepetest. Läbimõeldud koostöö kogukondadega eeldab kokkulepitud mängureegleid ning erinevate praktikate harjumuspäraseks kujundamist. Näiteks saab läbi mõelda, kuidas kaasata kohalikke vabaühendusi (külaseltsid, valdkonnaühendused) otsustetegemise protsessidesse, kasutada kaasavat eelarvet KOVides, jne. Aga ka seda, kuidas tagada protsesside avatus ja usaldusvärsus.

PIIRIDE ÜLENE RÄNNE

Tagasiside koostamises osalesid: Ave Lauren (Euroopa Rändevõrgustiku Eesti kontaktpunkt) ning Siseministeeriumi rändevaldkonna eksperdid

Luua põliselanike ning uussisserändajate koos tegutsemiseks rohkem võimalusi - nt ühis-hackatonid.

Koostöövõimalused suurendavad kohaliku kogukonna sidusust ning vähendavad distantsi eestlaste ja uussisserändajate vahel. Ühistegevused peaksid olema juhitud kohalikul tasandil - kas KOVi või kogukonnaseltside poolt. Nii Eesti riik (nt Siseturvalisuse arengukava) kui Euroopa Liit (Euroopa Regioonide Komitee rahastab KOVe Euroopas, kes taolisi projekte ellu viivad (https://europa.eu/european-union/about-eu/institutions-bodies/european-committee-regions_et) on loonud võimalusi selliste algatuste toetamiseks. Kohanemise valdkonna üks eesmärkidest ja tegevussuunadest ongi võimestada kohalikke omavalitsusi/vabaühendusi koostöökohtade ja -vormide loomiseks kohalike ja uussisserändajate vahel. Selleks korraldatakse projektikonkurse (vt <https://www.siseministeerium.ee/et/eesmark-tegevused/valisvahendid/amif-taotlusvoorud>), kuhu on mõjusad algatused väga oodatud. Lisaks on muukeelsete elanike jaoks tõlgitud materjale, mis selgitavad kuidas vabaühendusi asutada ning aitavad loodetavasti selle abil lihtsamalt ka vabakonnas aktiivselt osaleda. Olemasoleva kitsaskohaks on, et algatusi ühistegevusteks on vähe. Seepärast tasub mõelda, kuidas vabaühendusi ja KOV-e motiveerida ja julgustada lõimumisvaldkonnas aktiivsemalt osalema. Teiseks tuleks tõsta muukeelsete Eesti elanike osalemise võimekust osaleda hästitoimivates projektides (nt Teeme Ära, PöFF jne).

Välismaalastest tippspetsialistide ja nende panuse (ühiskonda, majandusse) tutvustamine Eesti elanikele erinevates kanalites ja erinevate meetodite abil (nt süsteemne teavituse rändestatistika osas).

Tegevuste mõjul suureneb eestlaste teadlikkus välismaalaste tegevustest ja panusest Eesti riiki. Samas peaks olema ettevaatlik kitsa fookusega (tippspetsialistid), sest tegemist on väikese grupiga, mis on raskesti defineeritav (nt kas aluseks on isiku haridus, töökoht või riigis viibimise alus). Laiamahuliste meediakampaaniate puhul on mõistlik, et riik ja selle asutused võtavad juhtiva rolli, nii sisu väljatöötamisel kui ka rahaliste vahendite leidmisel.

Sarnaseid projekte on juba tehtud ka, näiteks audiovisuaalmeediaprogramm "Meie Eestid" (Integratsiooni Sihtasutus, 2017), mis oli kuueosaline saatesari eesmärgiga tutvustada eestlastele ja muust rahvusest inimestele positiivseid ning lõimumist toetavaid hoiakuid. Sarnast formaati saaks kasutada uuesti, kaasates mitmekesisema taustaga inimesi, sh ka välismaalastest tippspetsialiste, kes viibivad Eestis. Rändajate lugusid tutvustas IOMi suursuurekampaaniaga 'I am a migrant' (vt <http://iamamigrant.org/>), seejuures inimesed saavad sisestada oma lugusid iseseisvale platvormile. Veebipõhine lühilugude ja -videode arhiiv ongi ehk optimaalsem lahendus eesmärkide täitmiseks. Samuti on uue Siseturvalisuse arengukava rahvastikuhalduse programmis aastateks 2020-2030 nähtud ette vajadus tegevusteks, mis suurendaks välismaalaste ja nende kutsujate teadlikkust seadusliku rände regulatsioonidest, menetlusprotsessidest ja kohanemist toetavatest teenustest. Sealhulgas on ka teavitustegevused Eesti kui atraktiivse sihtriigi kuvandi loomiseks, et soodustada Eesti ühiskonnale lisandväärtust andvate välismaalaste Eestisse tulekut.

Anname tuld sallimatusele:

(1) Võimaldada rohkem sallivusprogramme juba varajases eas.

(2) Anda inimestele oskused ja teadmised erinevate teadvustamiseks ning eetiliseks käitumiseks.

Ettepanek on suunatud nii riigile kui kohalikele omavalitsustele, kes saavad koolide/huvihariduse kaudu taolisi programme ellu viia. Tõsi on see, et mitmekultuurilise ühiskonna temaatikat käsitletakse koolides ja huvitegevustes piiratult. Samas on potentsiaali ka kodanikualgatuslikel lahendustel (kogukondlikud noortetegevused, eelkõige mitmekesisemates piirkondades). Avalikest eelarvetest on selleks ka vahendeid (nt AMIF 2019 tööplaanis taotlusvoor koolide ja lasteaedade meeskondade ning KOV-de haridusspetsialistide/noorsootõtjate koolitamiseks, mille eesmärk on suurendada õpetajaskonna, töötajaskonna ja lastevanemate kompetentsi kultuurilise mitmekesisuse teemal). Euroopa Komisjoni Joint Research Center (JRC) on välja töötamas osalusmängu, mis on suunatud kooliõpilastele, et avada rändega seonduvaid teemasid. Selleks on ettenähtud täiendavad rahastused ning moderaatorite (õpetajate) koolituskulud, et nad oleksid võimelised arutelusid läbi viima. Võiks kaaluda, kas on vajadust õppekavadesse täienduste või muudatuste sisseviimist, mis aitaks programmid võrdselt kõigi koolilasteni viia.

Paindliku töökorralduse võimaldamine Eestis.

Lahenduse seos väljarände probleemiga on kaudne. Digitaalnomaadlusega seonduvad võimalused (eestlane teeb piiriülest tööd läbi interneti) on kättesaadavad ja võimalikud juba praegu läbi mitmete veebiplatvormide. Küsitav on aga, kas olemasolevad lahendused sobivad ka sektoritesse, kus enamasti ei toimu arvuti teel. Ja kas need parandaks töö leidmise tõenäosust ja karjäärivõimalusi Eestis, et ennetada väljarännet/soodustada tagasirännet. SiM on välja töötanud Välismaalaste seaduse muudatused, et soosida nende inimeste Eestisse tulemist, kes toovad Eesti arengule ja majandusele kasu ja keda meil endal ei ole kuskilt võtta. Muudatustega soovitakse muuta välismaalaste Eestis töötamise reeglid paindlikumaks (nt edaspidi elamisloa kehtivuse jooksul tööandjat vahetada ilma, et peaks uut elamisluba taotlema); luua diginomaadi viisa väljaandmise võimalus, mis aitaks Eestisse lihtsamalt tulla asukohast sõltumatult töötavatel inimestel; luua võimalus Eestis oma elukoha registreerimiseks ka nendel välismaalastel, kes viibivad siin ajutiselt, vähemalt kuus kuud jne. Eelnõu on planeeritud vastu võtta 2019. aasta jooksul.

Majanduslik koostöö: auhind piirkonnale, kes on suutnud tagasi meelitada väljarändajaid või teinud nendega head koostööd.

Üldjuhul suudavad taolisi kampaaniaid ja organiseeritud tegevusi paremini läbi viia riigid ja piirkonnad, kellel on diasporaaga kontakti hoidmiseks eraldi asutused. Nii saab kampaaniatega paralleelselt tegeleda ka sisuteemadega, sh väljarände algpõhjuste ning tagasirändeks vajalike tingimustega, ning toetada kohalike kogukondi konkurentsivõime tõstmisel. Eestis sellist ametiasutust ei ole. Selle loomise asemel võiks aga kaaluda ministeeriumidele koostöövõrgustikku. Väljapakutud kampaania mõjus sõltub raamistamisest - kui keskenduda sõnumile, et eestlased "peavad" tagasi tulema, võib mõju olla negatiivne. Positiivset mõju võib tuua kui rõhuda sellele, et hoiame sidet ja lahkunud on alati koju teretunud. Väljarännet ei saa riik reguleerida ega ka piirata, sest liikumine on inimõigus. Küll saab aga riik tegeleda 'poolsundusliku' väljarände probleemidega (nt puuduvad võimalused kodukohas). Teiste riikide näidetest tasub tuua esile Iirimaa, kus kogukonnad teevad väljarännanutele head koostööd. Mõned aastad tagasi toimus nt The Gathering, kus kogukonnad kutsusid (välis)iiirlasi koju külla, tugevdamaks sidet ja tutvustamaks seda, mis nende varasemas kodukohas on toimunud. Rõhutati ideed, et isegi kui inimene ei ole enam kohapeal, siis on see tema kodu, kuhu ta saab alati külla tulla või naasta püsivalt. Projekt on hea näide sellest, kuidas toodi kokku turismi-, majandus- ja diasporaainitsiatiivid: soodustati reisimist Iirimaa, kohalikele kogukondadele eraldati raha, et korraldada üritusi/investeeri infrastruktuuri ning taasloodi sidet diasporaaga.

Väliseesti sihtgrupile kohandatud haridusteenuste pakett olemasolevate maakoolide baasil: maakoolide ressursil põhinevate teenuste globaalne eksport - väliseesti lastele ja peredele erivormilised haridusteenused lühiajalistest õpilasvahetuse laadsetest tsüklitest, laagritest, veebitundidest, drop-off-koolist/lasteaiast kuni klassikalise õpilaskodu-kool (boarding school) võimaluseni. Vähemõudlikumate projektidega nagu keele- ja kultuurilaagrid lastele ja kakskeelsetele peredele, õpinädalad/-kuud Eesti koolides saab alustada piloteerimist.

Maakoolide parem kaasamine on hea mõte, selleks on aga vaja KOVide suuremat huvi ja initsiatiivi võtmist. Suures osas on väljapakutud programmiks "infrastruktuur" rahvuskaaslaste programmi näol olemas. Senised tegevused diasporaavaldkonnas on Eestis keskendunud eelkõige kultuuri- ja haridusteenustele. Rahvuskaaslaste programmiga toetatakse välismaal elavaid eestlasi, pakkudes neile tuge eesti keele oskuse säilitamisel, eesti rahvuskultuuri ja identiteedi hoidmisel ning võimalikul tagasipöördumisel Eestisse. Toetatakse välismaa koolides eesti keele ja eesti keeles õpetamist ning väliseestlaste Eestis õppimist; välismaal eesti kultuuri säilitamist ja eestlaste ühtekuuluvustunde kujundamist; väliseesti kultuuripärandi kogumist, säilitamist ja kättesaadavaks tegemist; ja väliseestlaste Eestisse tagasipöördumise soodustamist (vt <https://www.hm.ee/et/tegevused/eesti-keel-ja-voorkeeled/programmid>). Maakooli saaks programmi tegevustesse enam kaasata, teiseks laiendada tegevusi väliseestlaste kõrval huvilistele üldisemalt. Tasub märkida, et diasporaal puhul on raske määratleda kuuluvust (kes on diasporaal osa ja kes ei ole), eriti kui kogukonnad on olnud välismaal juba mitu põlvkonda. Otsene side võib puududa, kuid isik võib tähtsustada oma eesti juuri. Tegevustepanek sobib hästi ka välismaalaste lõimumise toetamiseks (nn pre-arrival meede), et Eestisse kolivate perekondade lastele (ja miks mitte perekondadele laiemalt) tutvustada eesti kultuuri ja keelt (veebilehenduste abil).